

УДК 340.12

*В.М. Ісакова, аспірантка
Національний університет «Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого», м. Харків*

МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Утвердження прав та свобод людини і громадянина, всебічне їх забезпечення й захист є основоположною цінністю правової демократичної, соціальної держави. Свої права і свободи індивід може ефективно реалізувати переважно за умов надання йому необхідної правової допомоги, право на яку кожному гарантується ст. 59 Конституції України. При цьому кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. У випадках, передбачених законом, ця допомога може надаватися безоплатно. Важливість, особлива соціальна значимість права на правову допомогу полягає в тому, що воно виступає своєрідним посередником у здійсненні особою інших прав. Іноді їй важко повноцінно реалізувати гарантовані Конституцією права, не скориставшись при цьому правом на правову допомогу, оскільки процесуальне законодавство України має досить формалізований характер.

Ось чому в ст. 3 Основного Закону чітко зазначено, що права і свободи людини та їх гаран-

тії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, яка відповідає перед нею за свою діяльність [2; 1996. – № 30. – Ст. 141]. Утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Як зазначає В.Ф. Погорілко, юридичні гарантії прав і свобод людини є обов'язком держави, а інші їх види – це обов'язок тих суб'єктів, які визначені законом. Основний Закон надає право особі самостійно захищати свої права й посилює цю можливість у змісті своєї ст. 55 [3, с. 129].

У рішенні від 23 травня 2001р. Конституційний Суд, який є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні (ст. 147), указав, що держава різними правовими засобами забезпечує захист прав та свобод людини і громадянина в особі органів законодавчої, виконавчої й судової гілок влади та інших державних органів. Як підкреслює М.Д. Савенко, звернення до суду для захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі

Основного Закону гарантується державою й не може бути скасовано [6, с. 3].

Більшість науковців, зокрема М.П. Рабінович і І.М. Панкевич, дотримується думки, що найвищою гарантією прав та свобод людини і громадянина є конституційний лад держави, заснований на неухильному дотриманні Конституції й законів України, на приписах природного права й на загальновизна-них принципах і нормах міжнародного права [4, с. 19]. Однак існує необхідність окремого дослідження питань про міжнародно-правові стандарти права особи на правову допомогу та про їх співвідношення із внутрішньодержавними стандартами. Тісний взаємозв'язок між ними є безумовним. Конституційні норми визначають місце міжнародно-правових актів у системі права держави, регламентують право кожного звертатися до міжнародних організацій для захисту своїх прав, визначають межі дії міжнародно-правових гарантій.

Ось чому, на переконання П.М. Рабіновича й М.І. Хавронюка, закріплення в Конституції й національних законах змісту самих прав та свобод людини і громадянина є надзвичайно важливим аспектом їх законодавчого регулювання. Ще більш значимим є законодавче впо-

рядкування процесу реалізації закріплених законом прав і свобод, установлення в законах їх гарантій [7, с. 221].

Відповідно до ч. 3 ст. 55 Основного Закону держави кожна особа має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Сучасний міжнародно-правовий механізм такого захисту охоплює міжнародні організації й установи, які безпосередньо розглядають питання, пов'язані з порушенням прав і свобод людини. Ними є: Центр з прав людини Економічної і Соціальної Ради ООН; Комісія з прав людини ООН; спеціальні органи ООН – Комітет з прав людини, Комітет з економічних, соціальних та культурних прав, Комітет з прав дитини та ін. У громадян України можливість звертатися до Європейського суду з'явилася після вступу України до Ради Європи і прийняття 17 липня 1997р. Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950р., Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 і 11 до конвенції» [2; 1997. – № 40. – Ст. 263]. З метою імплементації практики Європейського суду з прав людини

в Україні 23 лютого 2006р. було прийнято Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [2; 2006. – №30. – Ст. 260]. Цей Закон регламентує відносини, що виникають у зв'язку: а) з обов'язком держави виконувати рішення Європейського суду з прав людини у справах проти України; б) з необхідністю усунення причин порушення Україною Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод і протоколів до неї; в) з упровадженням в українське судочинство й адміністративну практику європейських стандартів прав людини. Згідно із цим Законом суди України при розгляді багатьох справ застосовують згадану Конвенцію і практику Європейського суду як джерела права.

Однією з характерних особливостей розвитку співробітництва держав у сфері гарантування прав людини на сучасному етапі є заснування системи міжнародного контролю за втіленням у життя взятих ними на себе юридичних зобов'язань. Його заснування і функціонування як на універсальному, так і на регіональному рівні – одне з найбільших досягнень в міжнародному регулюванні прав людини.

Роль контрольних органів за сучасних умов постійно зростає. Усе більше уваги приділяється

їх функціям і повноваженням у діяльності ООН і в різноманітних універсальних і регіональних угодах. Як відомо, в міжнародних відносинах немає наддержавної влади, яка могла б контролювати дотримання принципів і норм міжнародного права і в необхідних випадках застосовувати санкції за порушення взятих на себе зобов'язань. Тому держави й передбачили створення міжнародного контрольного механізму, який виник у результаті міжнародної правотворчості через ускладнення міждержавних зв'язків і появу глобальних проблем, що визначають долю всього людства. Мета цього контрольного механізму полягає не в примушенні держав виконувати взяті на себе зобов'язання чи в застосуванні санкцій за їх невиконання, а тільки в контролі за втіленням у життя міжнародних угод.

Інститут контролю за останні роки отримав значне поширення в різноманітних сферах міжнародних відносин, особливо у сфері прав людини. Держави, погоджуючись на міжнародно-правове регулювання основних прав і свобод людини, беруть на себе відповідні обов'язки. Об'єкти таких обов'язків – права людини – втілюються в життя самими державами. Однак їх здійснення підлягає контролю з боку міжнародного співтовариства. У

цьому й полягає одна з принципів рис міжнародно-правової регламентації прав індивіда.

У сучасних міждержавних відносинах імплементація прав людини здійснюється законодавчими, адміністративними та іншими засобами, які є в розпорядженні кожної держави, а міжнародні органи тільки контролюють цей процес. У даний час низка контрольних органів створена відповідно до Статуту ООН, деякі виникли на підставі міжнародних угод з прав людини як універсального так і регіонального характеру.

Функції й повноваження ООН у царині прав людини надзвичайно різноманітні. Фактично всі головні і значна кількість допоміжних органів ООН тією чи іншою мірою займаються питаннями прав індивіда. Головну відповідальність за виконання функцій цієї організації у сприяттні загальної поваги й дотримання основних прав і свобод особистості несе Генеральна Асамблея ООН і під її керівництвом Економічна й Соціальна Рада ООН (ст. 60 Статуту ООН). Повноваження Генеральної Асамблеї в галузі прав людини визначені в ст. 13 Статуту ООН. «Генеральна Асамблея, – підкреслюється в ній, – організовує дослідження і вносить рекомендації з метою сприяння міжнародному співробітництву в га-

лузі економіки, культури, освіти, охорони здоров'я і сприяння у втіленні прав людини й основних свобод для всіх, без ознак раси, статі, мови й релігії» [8, с. 191]. Для здійснення своїх функцій у цій сфері Генеральна Асамблея відповідно до ст.22 Статуту ООН за необхідності створює різноманітні допоміжні органи, більшість з яких є постійними.

У 1990 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла рішення провести Всесвітню конференцію по правах людини у Відні. Її основною метою згідно з резолюцією Генеральної Асамблеї 45/155 від 18 грудня 1990 р., була оцінка ефективності методів діяльності й механізмів ООН у царині прав людини і розробка конкретних рекомендацій з покращання цієї діяльності. У процесі підготовки до Конференції та її проведення вносилися різні пропозиції, зокрема, заснувати посаду Верховного комісара ООН з прав людини. На 48 сесії Генеральної Асамблеї ООН після гострої дискусії 20 грудня 1993 р. було прийнято резолюцію 48/141 про заснування цієї посади.

Поряд зі сформованою системою універсального співробітництва держав у сфері прав людини, така діяльність здійснюється і на підставі регіональних угод. Регіональне співробітництво доповнює форми

універсального співробітництва, а також більш ефективно забезпечує реалізацію основних прав і свобод індивіда.

Згідно зі статтями 52 і 53 Статуту ООН діяльність регіональних організацій має бути спрямована на мирне врегулювання місцевих конфліктів, а також для застосування при цьому примусових заходів під керівництвом Ради Безпеки. Проте згодом, після прийняття Статуту ООН, почали формуватися організації, мета яких – захист прав людини на регіональному рівні. Вони засновані на всіх континентах, за винятком Азії. Найстарішою регіональною організацією є Рада Європи, члени якої 4 листопада 1950 р. прийняли в Римі Європейську конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, яка набрала чинності 3 вересня 1953р.

На підставі цього міжнародно-правового документа були створені 2 органи – Європейська комісія по правах людини і Європейський суд з прав людини, які наділені повноваженнями з розгляду скарг, що надходять як від держав, так і від окремих осіб. Будь-яка країна-учасниця (позивач) може направити в Комісію скаргу про те, що інша сторона (відповідач) порушує Конвенцію (ст. 25). Комісія уповноважена розглядати також скарги окремих осіб та їх об'єднань –

неурядових організацій – про порушення їх прав державами – учасницями Конвенції. Скарги розглядаються тільки в тому випадку, якщо держава, проти якої вони подані, визнала подібну компетенцію Комісії (ст. 25). На сьогодні всі члени Ради Європи визнали таку компетенцію не тільки Комісії, а й Суду [1, с. 50].

Гарантії прав та свобод людини і громадянина (як і самі ці права і свободи) залежать від конкретних умов життя суспільства. В Україні в реалізації проголошених Основним Законом прав та свобод людини і громадянина виникає чимало труднощів і перешкод, що викликає погіршення стану суспільних відносин у багатьох сферах, як і самого правопорядку в країні. Ці труднощі виявляються в недостатньому рівні соціальної захищеності громадян України, коли держава не виконує своїх зобов'язань (приміром, щодо малозабезпечених працівників бюджетних установ та інших категорій своїх громадян). Якщо конституційні права кожного на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, на ефективне й доступне для всіх громадян медичне обслуговування, на безпечне довкілля, на працю, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом, і навіть на життя в умовах зростан-

ня злочинності й криміналізації суспільства, в якому діяльність правоохоронних органів знаходиться аж ніяк не на належному рівні, а натомість на досить високому – корумпованість і правовий нігілізм, то про які гарантії можна вести мову? [7, с. 12]. Причини такого стану забезпечення прав і свобод громадян можуть бути поділені на 2 групи. Одна група належить до царини законодавчого регулювання прав і свобод людини, інша – до сфери їх фактичної реалізації, практики здійснення.

Ураховуючи наведені міркування, можемо зробити висно-

вок, що сьогодні вкрай необхідно вдосконалити як внутрішньодержавні так і міжнародні механізми забезпечення й реалізації прав та свобод людини і громадянина, в тому числі й права на правову допомогу. Адже ефективне їх співвідношення на практиці позитивно вплине на становище України на світовій арені як демократичної правової держави, а це призведе до утворення єдиного правового простору і втілення в життя належних умов для ефективного захисту основних прав і свобод людини, що відповідає Конвенції та практиці Європейського суду.

Список літератури: 1. *Банчук О.А., Куйбіда Р.О.* Вимоги до статті 6 Конвенції про захист прав та основоположних свобод до процедури здійснення судочинства. – К.: Леста, 2005. – 116 с. 2. Відомості Верховної Ради України. 3. *Погорілко В.Ф.* Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика: Монографія. – К.: Вид-во А.С.К., 2003. – 652 с. 4. *Рабінович П.М., Панкевич І. М.* Межі прав людини і Конституція України // Право України. – 1997. – № 5. – С. 19 - 22. 5. *Рабінович П.М., Хавронюк М.І.* Права людини і громадянина: Навч. посіб. – К.: Атіка, 2004. – 464 с. 6. *Савенко М.Д.* Забезпечення прав і свобод людини громадянина та їх захист органами конституційної юрисдикції // Право України. – 1999. – № 2. – С. 3-9. 7. *Селіванов В.М.* Приватно-правові засади концепції державної політики захисту прав і свобод людини в Україні // Право України. – 1997. – № 11. – С. 8-18. 8. *Тимченко Л.Д.* Международное право: Учеб. – Харьков: Консум, 1999. – 524 с.

МЕЖДУНАРОДНЫЕ МЕХАНИЗМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВА НА ПРАВОВУЮ ПОМОЩЬ: ОБЩЕТЕОРЕТИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА Исакова В.М.

Статья посвящена основным международным механизмам обеспечения права на правовую помощь. Наивысшей гарантией прав и свобод человека и гражданина (в частности, права на правовую помощь) является конституционный строй государства, основанный на неуклонном соблюдении Конституции и законов Украины, общепризнанных принципах и нормах международного права.

Ключевые слова: гарантии, правовая помощь, международно – правовые акты.

INTERNATIONAL MECHANISMS TO ENSURE THE RIGHT TO LEGAL ASSISTANCE: GENERAL THEORETICAL CHARACTERISTICS

Isakova V.M.

The article is devoted to basic international instruments guaranteeing the right to legal assistance. The ultimate guarantee of rights and freedoms of individuals (in particular the right to legal assistance) is a constitutional order based on strict compliance with the Constitution and laws of Ukraine, the universally recognized principles and norms of international law.

Key words: guarantees, legal assistance, international legal acts.

Надійшла до редакції 17.01.2011 р.

УДК: 342.951:351.814

**В.П. Буцикіна, ст. лейтенант міліції, ад'юнкт
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ**

**ПОРЯДОК ДІЙ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ,
СЛУЖБИ АВІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ДЕРЖАВНО-
ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ ЩОДО ПРОТИДІЇ
КРАДІЖКАМ ОСОБИСТОГО МАЙНА ГРОМАДЯН,
ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НА ТЕРИТОРІЇ
КОНТРОЛЬОВАНОЇ ЗОНИ АЕРОПОРТІВ**

З метою забезпечення належного рівня захисту пасажирів і членів екіпажів повітряних суден від викрадення майна особливого значення набуває вирішення проблеми, пов'язаної із забезпечення належного збереження вантажів і ручної поклажі громадян громадського порядку й безпеки на об'єктах авіації й у контрольованій зоні аеропортів.

Актуальність теми даної статті зумовлена необхідністю посилення адміністративно-пра-

вового контролю міліції та інших правоохоронних органів в аеропортах для забезпечення ефективного захисту власності громадян від протиправних посягань.

Мета публікації полягає у виокремленні конкретних завдань щодо здійснення заходів по збереженню вантажів пасажирів і членів екіпажів повітряних суден.

Досягнення цієї мети передбачає вирішення таких завдань: (а) визначити функцій міліції, служби авіаційної безпеки, дер-